SMRŤ JÁNOŠÍKOVA

Ján Botto

Ján Botto

Smrť Jánošíkova

Úvod

Oj, city moje, iskry hromové!
  Čože robíte taký zhon?
Veď vás už idem v slzách i slove
  z úzkych prsov vypustiť von!

Ej hej! vypustiť — ach! ale ako?
  vy rozkoše, žiale moje!
keď to od srdca k srdcu deľako
  a tým svetom tak chladno je!

Keď nemá slová — šatočky súce,
  pre vás, deti, úbohá mať!
Či vás v zodraté prózy onuce,[1]
  vás zlatovlásky, mám odiať?

Nie, radšej zhyňte v srdci zavreté,
  do kvapky krv vypite mi,
než by ste mali žobrať po svete,
  neznané blúdiť po zemi!

„Netráp sa, mati, o naše šaty,
  len košieľky nám daj biele;
však dobrí ľudia budú nás znati
  po hviezdach zlatých na čele.

Hej! a vieme my jeden kraj kdesi,
  kde nás iste príjmu radi:
pôjdeme, mamko, v slovenské lesy,
  v ten svet pekný bujnej mladi!

Tam nás už čaká jedľa šedivá,
  už z diaľky náruč vystiera:
„Vitajte, deti!“ k nám sa prizýva,

„ja vám budem za matera!“

Na mäkké lono si nás usadí,
zavinie do tieň-pláštika,
povesťou bájnou o svojej mladi
v sen milučký učičíka.“ —

Jaj! deti, to tam zakliate lesy,
tam mne vy večne zaspíte!
„Neboj sa, mamko, však nás raz vzkriesi
lastovička na úsvite.

Abo donesie Pán Boh k nám včielku,
abo dcéru šumiacich hôr,
čo spevné ústka pritkne nám k čielku
a na ruky pojme nás hor’.

Abo nás zbudí dupot jeleňov,
čo na čistý idú potok;
abo, čo chodia horou zelenou,
bystrých chlapcov duniaci krok:

„Kto to?“ — No — ľaľa! — či nás neznáte?
Veď sme my tiež tak ako vy
zhodili biedy jarmo[2] prekliate,
poddanstva striasli okovy!“

„Tak? tedy dobre, to sme si svoji“ —
povedá — „no poďte s nami!“ —
„A my pôjdeme s nimi po zboji
hore-dolu dolinami. —

Neboj sa, mamko! dobrí to ľudia,
bárs sa ich ten svet aj bojí;
keď aj v zápale časom poblúdia,
krajšie to, než hniť v pokoji.

Nesúď ich! Čistá duša ich mladá —
bárs aj zbroj krvou sfŕkaná.
Mladosť každého objíme rada,
kremä hada a tyrana.

Nehaň ich! To nie rytieri draví
krajov, kde slnko zachodí;

to nie východu vzteklé ohavy:
  to voľné deti prírody.

Hrdí jak ten ich Kriváň vysoký;
  veselí jak jarné pole;
smelí jak tie ich hôrne potoky —
  a jak vetor svojej vôle.“

Oj vetor, víchor širokej vôle
  v prsiach mladistvých zrodený! — —
On s sebou nesie deti sokolie,
  nesie, nesie — ku šibeni.

„Ej, počkajže len, keď noc stoveká,
  noc poroby raz sa stratí —
keď v svetle pozná človek človeka,
  ľudia prerečú odkľatí;

keď sa im mladé krídla rozviažu,
  ich let mrákavy prebrodí:
oni, sokoli, svetu ukiažu
  cestu ku slnku slobody!

Nebanuj, mati, s tou chasou mladou
  musíme von v slobodnú diaľ!
Zbohom! — čujeme huk vodopádov,
  pieseň chlapcov z vysokých brál.“

Tak len necháte tú chalup úzku —
  idete ta hľadať drusov?![3] —
Choďte! Však vy tiež raz na motúzku
  odvisnete kritikusov!

I.

Horí ohník, horí na Kráľovej holi.
Ktože ho nakládol? — dvanásti sokoli.
Dvanásti sokoli, sokolovia bieli,
akých ľudské oči viacej nevideli!
Dvanásti sokoli, sokolovia Tatier,
akoby ich bola mala jedna mater;
jedna mater mala, v mlieku kúpavala,
zlatým povojníčkom[4] bola povíjala.
To sa chlapci, to sa jak oltárne sviece,
keď idú po háji, celý sa trbliece.
Košieľky zelené, striebrom obrúbené,
klobúčky obité, orlom podperené;
valaška, karabín[5] a pištoliek dvoje:
to sa chlapci, to sa, potešenie moje! —
Keď vatru rozložia na hronskom pohorí:
v dvanástich stoliciach biely deň zazorí.
A keď si od zeme chlapci zadupkajú:
dvanástim stoliciam žilky zaihrajú.
Hoj, a keď nad hlavou palošík im blysne:
to až hen v Budíne srdce pánom stisne!

Hory, šíre hory — to ich rodné dvory,
hole, sivé hole — to ich voľné pole —
a na tom Kriváni zámok murovaný:
ktože tým pod slnkom voľne žiť zabráni?!…

A ten ich kapitán, to je len veľký pán!
Perečko beľavé, červený dolomán;[6]
keď ide po hore, ako ranné zore,
keď ide po lese, celý svet sa träsie!

Od Tatier k Dunaju ľudia si šopkajú:
Ber, pane, tie dane, však príde rátanie.
Ber, vĺčko, však ty to zaplatíš raz kožou!
nezvieš skiaď, iba keď zblysne dvanásť nožov:
„Stoj! tisíc hrmených!“ — vyskočia desiati —
„stoj! — daj Bohu dušu a chlapcom dukáty!“
Nad hlavou paloše, na prsiach pištole:
„Sem, pane, tie zdrané slovenské mozole!“ —

Od Tatier k Dunaju siroty spievajú:

Dajže, Bože, šťastia hôrnemu šuhaju!
Šťastia, Bože, šťastia zrána i zvečera,
a to takou mierou, ako nám on merá.
Merá nám on, merá dukáty z klobúka,
červenú angliu[7] od buka do buka.

Nad horou na skale perečko sa belie:
kloňte sa chalupy, traste sa kaštiele!
Bo kohos' Jánošík na paloš[8] načiara,
tomu nespomôžu ani tria cisára;
a komu odpíše lístoček trirohý,
toho nezachráňa múry do oblohy.
Raz junák zapískne — z dvanásť pušiek blyskne;
druhý raz zapískne — tisíc chlapcov zvýskne;
tretí raz zapískne — šabličky zazvonia
zhora od Považia, zhora od Pohronia —
a jedným sa hlasom ozvú štyri strany:
„My sme u nás doma — my sme tuná páni!"

Horí ohník, horí — nie jak voľakedy —
a okolo ohňa desať chlapcov sedí.
Sedia oni, sedia, do ohníčka hľädia —
do ohníčka hľädia, slovka nepovedia.
Len keď bor zašumie, keď vetor zaveje —
skočia — zavzdychajú: „Jaj, naše nádeje!
Janíčko, Janíčko, ty naše slniečko!
Čakáme na teba sťa na ten deň z neba.
Svitaj, Bože, svitaj, žeby bolo ráno,
aby nás ohrialo slnko maľováno!"
Už vatra dohára jak obetná žiara,
a chlapci sťa sochy okolo oltára,
sedia oni, sedia do ohníčka hľädia —
do ohníčka hľädia, slovka nepovedia.
Už plamenček malý, — už len blysk slabušký
na nich sťa na hroboch svätojánske mušky;
už i ten plamenček pomaly zhasína —
už temno, už ticho jak v stred cintorína.
A kdesi čo zvolá ako nadzemská moc:
„Jánošík lapený! — Šuhajci, dobrá noc!" —

Zahučali hory, zahučali doly —
zanôtili chlapci: „Boli časy, boli!
Boli časy, boli, ale sa minuli —
po maličkej chvíli minieme sa i my!

Keď sa my minieme, minie sa krajina,
akoby odlomil vŕštek z rozmarína;
keď sa my minieme, minie sa celý svet,
akoby odpadol z červenej ruže kvet.“

II.

Padá rosa, padá za bieleho rána,
plačúci paholček ovečky zaháňa:
Dolu ovce, dolu, dolu dolinami,
veď už viac Jánošík nepôjde za vami!
Dolu kozy, dolu z tej vysokej skaly,
veď vám už tí páni Janíčka zlapali!
Zlapali, zlapali sťa vtáčka na lepe,
keď valašku zamkli sedem dvermi v sklepe.
A jeho obstali i zhora i zdola,
sťa tie čierne vrany bieleho sokola. —

Jánošík za stolom vínečko popíja —
a pohon zo štyr strán biely dom dobýja.
Jánošík, junošík, obzriže sa hore:
už je kolo teba drábov celé more, —
more šíre, more, a ty malý kameň:
„Poddaj sa, Jánošík, veď ti je už ameň!“ —
A čo by vás, nemcov,[9] bolo za tri svety,
to ste Janíčkovi iba pod pôl päty.
A čo by ste z neba ako dážď padali,
to ste Janíčkovi len pod palček malý!

U dverí sekery, v oblokoch pištole:
„Hej, veru neujdeš, pekný náš sokole!“
A čo by ste strely búrkou doň sypali:
ešte pre Janíčka guľku neuliali.
Čo ťať doň budete, ako v hore do pňä,
košelečka jeho krvou nezamokne.

Jánošík si ešte popíja pomaly —
a pohon sa naňho dvermi dnuká valí:
„Chyťte ho!“ — No len, no! sadkajte si málo,
ešte mi tu kvapka vínečka zostalo!
„Chyťte ho!“ — Ktože to? ty, Gajdošík zradný?!
Ty zradca? — teda ty samý prvý padni!
A tu jedným chmatom oddrapí roh stola:
zafundží — a zradný Gajdošík mŕtvola.

Janík spoza stola ani hor’ nevstáva
a tí dnu naň kypia ako divá riava:
„Nebojte sa, chlapci! Smelo sa doňho len!

Však nás je tu tisíc, a on je len jeden!“
Tak tedy? — dobre, no! — zahrajú v ňom žily:
Hrmien bôh! koľko vás ide do pôl kily?![10]
Jednu rúčku vpravo, druhú vystre vlevo:
a už drábi ležia ako v báni[11] drevo.
I bol by už Janík na slobode býval,
keby sa na neho zlý duch nebol díval.
No, baba, babečka zavreští z prípecka:
„Podsypte mu hrachu, budete bez strachu!“
Nasypali hrachu pod jelenie nôžky:
hneď mu dali na ne centové[12] ostrôžky.
Ale sa Jánošík sotva popohýna,
už mu putá spŕchnu sťa dáka škrupina:
Hoj, tisíc prabohov! vy galgani spilí —
zjete si to hneďky, čo stes’ navarili!
Iba raz spakrukou dokola zatočí,
už siedmim lapajom stĺpkom stoja oči;
len raz sa činčierom[13] dokola zaženie,
už to všetko leží sťa zbité osenie.[14] —
Darmo doň rúbali, darmo doň strieľali,
darmo, predarmíčko jak do žuloskaly.
A bol by už Janík na slobode býval,
keby sa na neho zlý duch nebol díval.
No, baba, babečka zavreští z prípecka:
„Rúbte mu do pása, tam je jeho spása!“
Tu naraz sto pušiek doňho zahrmelo,
tu naraz sto šabieľ hromom doň udrelo;
no všetky tie šable, no všetky tie strely
naspäť vám od neho do vrahov udreli.
Len jedna krivuľka, čo spakruky švihla,
čarovnú mu žilku v opasku prestrihla:
„Hej, ta ste mi dali, čo ste mi dať mali!“
Už junák Jánošík jak ten chlapček malý,
už mu rúčky, nôžky v putá okovali.
Bodaj teba, baba, čerti boli vzali! —

Jánošík, kapitán, bol si jak tulipán,
ale ti už zvlečú ten pekný dolomán,
dolomán červený, zelenú košeľu;
jaj! beda, prebeda, veru ti podstelú.
Veru ti podstelú na britvy, požiare:
len bite, len tnite, veď vás Pán Boh skárä!

Janíček, zbojníček, samopašné dieťa!

Kebys’ bol nezbíjal, nemučili by ťa.
„Zbíjal som ja, zbíjal, boj za pravdu bíjal,
čiernu krv tyranov trávniček popíjal;
zbíjal som ja, zbíjal sedem rôčkov v lete:
a vy že odkedy ten biedny ľud drete?!“
Jánošík, junošík, máš ty zlata mnoho,
povedz nám, kde ho máš? — „Čo koho do toho?
Kde ho mám, tam ho mám, v tajných sieňach Tatry,
však si ho ten nájde, komu ono patrí.
Nebolo to moje, nebude to vaše —
len toho, čo šabľu za pravdu opáše!“ —
Jánošík, junošík, máš veľké poklady:
vymeňže si, vymeň ten svoj život mladý!
„Vymeniť? — a načo? vy psohlavci vzteklí!
Nie! — teraz ma zjedzte, keď ste ma upiekli!“

Dolu ovce, dolu, dolu dolinami,
veď už viac Jánošík nepôjde za vami;
dolu kozy, dolu z tej vysokej skaly,
veď vám už pre Janka stužku usúkali.

III.

Noc je. Spí čierno mesto sťa ten tyran starý —
spí, spí, no strach jak mura sedí mu na tvári,
hriechy dňa všetky v tmavom ukryté závoji;
len jedna veža nad ním sťa žaloba stojí.
Stojí, strmie výš a výš, hor’ v temnú oblohu,
zdá sa čiahať až hore k nohám Pánu Bohu.
I to celô okolie v smrtnom spánku leží;
len jedna duša bdeje kdesi v čiernej veži.
Spi, snívaj, ľud nevoľný — môžeš si spať sticha:
však jeden tu za všetkých v ťažkých putách vzdychá.
A kto tie vzdychy číta, kto tie bôle sluchá?
Všetko, všetko zaspalo — dokola noc hluchá.
Čo to? či to lúč dáka, či to vtáča bielo
na okno čiernej veže tíško doletelo?
Či to anjel poslaný s palmami pokoja?
Či prišla, mŕtvy ľud môj, k nemu duša tvoja?

Janíčko, Janíčko, ty moje srdiečko —
ohlás sa, kdeže si, nesiem ti perečko!
Nesiem ti perečko v svojej pravej rúčke:
jaj, beda, prebeda, už sme na rozlúčke!
Jedna cesta hore, druhá cesta dole:
kdeže sa zídeme, biely môj sokole?

I púšťa dnu okienkom kvietky ľaliové,
i načúva schýlená, čo jej milý povie.
A sotva sa tie kvety v čiernej tme stratili,
už hlas známy zastená z hĺbky tej mohyly:
„Zbohom!“ — A deva „Zbohom!“ vzdychne jak ozvena
a ako kvet podťatý padá na kolená.
Tým slovom dolu padá, tým i hore vstáva,
v tom slove jej časný hrob — i jej večná sláva:
Zbohom! nadnes, dobrú noc! Tam z dvoch koncov zeme
naráno si, milý môj, dobrý deň povieme.
Zbohom! nadnes, dobrú noc! „Bôh si dá i tebe!“ —
I zrazu sa vychytí jak duša do nebe.
Letí, letí, ulieta sťa dáka bohyňa
a za ňou sa ozýva pieseň labutina:

Dunaju, Dunaju, milý môj šuhaju,
počkaj len máličko, veď za mnou volajú.

Počkaj, milý, počkaj aspoň len trošíčku,
že sa ešte obzrem na svoju mamičku!
Moja mať, moja mať! čože máš slzy liať:
na to si ma mala, abys' ma vydala.
Mala si ma, mala, ales' nesnívala,
komu si ma, komu, mamičko, chovala!
Ty si ma chovala bielemu sokolu,
a on ma zanechal na širokom poľu;
na širokom poľu vybral si ženičku,
vybral si on inú — čiernu šibeničku.
Žeň sa ty len, milý, keď ti taká vôľa,
však som si ja našla iného sokola, —
ženi sa len, ženi ešte tej jeseni,
veď zato nezvädne venček môj zelený.
Nezvädne, nezvädne, ani neopadne:
zasadím si ho ja v tom Dunaji na dne.

Mati moja, mati! čože máš plakati?
Veď mne tam nebude ťažko privykati.
Keď sa mi môj milý sladko prihovorí —
zabudnem ja ľahko na tie vaše dvory;
keď ma raz objímu jeho prajné rúčky —
zabudnem ja ľahko na ten svet celučký;
a keď on poľúbi moje biele líčko —
zabudnem, zabudnem na teba, mamičko! —

Dunaju, Dunaju, švárny môj šuhaju,
počkaj len máličko, veď za mnou volajú.
Sestričky, družičky, ostávajte zdravy,
už mi snímať idú zlatú partu[15] z hlavy.
Tie dunajské vlnky pekne, krásne nôťa —
tie mi tam vypletú stužočku z vrkoča;
tie dunajské rybky, keď sa o mne zvedia,
tie mňa, svoju paniu, od ľúbosti zjedia.

Dunaju, Dunaju, ľúby môj šuhaju,
počkajže len ešte, veď za mnou volajú.
Ostávajte zdravy, vy domové prahy —
nebudú viac na vás moje biele nohy;
ostávajte zdravy, vy domové kľučky —
nebudú viac na vás moje biele rúčky.
Ej, má môj milený inakšie kaštiele,
kde si budú chodiť moje nôžky biele;
budú sa prechodiť zo dvora do dvora:

od Váhu, od Hrona do Čierneho mora. —

Vtom za horu zapadla jak hviezda letiaca;
nikto ju viac nevidel krem toho mesiaca,
len on, chudák, čo o tom nepovie nikomu,
samotný ju sprevodil do nového domu.
Nikto o nej viac nečul — len tie bralá lesné,
tie sa ešte tam lúčia s ohlasom jej piesne:

Otvárajte bránu peknú, maľovanú,
že si ja nezlámem venček z majoránu.
Mladý zať, mladý zať, snímajže ma rúče,
že si ti nestratím od pokladu kľúče.[16]

IV.

Kam to ten mesiac hľădí, že je taký bledý?
Oj, hlboko, hlboko, kde Jánošík sedí!
Hej, Jánoško, Jánošík, kamarát slobody,
zle sa tebe akosi na tom svete vodí!
Tvoje silné dve rúčky prikuté o skaly,
čo sa kedys’ pred nimi brány otvárali,
tie nožičky jelenie nakrátko lapené,
čo kedysi tri krajny neboli dosť pre ne.
Štyri steny plesnivé — to tvoj svet slobody:
hej, kamarát, kamarát — zle sa tebe vodí! —

On spí — mladý syn Tatier, zbičovaný zlostne;
tu skovaný v okovoch, ale voľný vo sne.
Oj, spi, duša mladušká, spi pekný dlhý sen —
keď v skutku nie, svoj život skonč trebárs vo sne len!
Spí opretý na kláte, odretý zo zlata,
ale na ňom nadzemská ligoce sa šata.
Tieň kríža mu na prsiach, na čele blesk žiari,
rúčky, nôžky krvavé — a úsmev na tvári.
Bo svetlom tým, čo zhora okienkom dnu vpadá,
s sebou, s Bohom zmierená duša jeho mladá —
sťa rebríkom Jakuba v iný svet vyšla si
hľadať pravú otčinu prasvetla i krásy.
A tam pred ňou tajomný závoj sa rozdvojí:
i v zorách dňa večného vítajú sa svoji.

Tak sníva junák väzeň mladosti krásny sen:
oj, ži mi, ži, junák môj, ži aspoň vo sne len!
Snívaj, snívaj o slávy báječnom úslní —
snívaj aspoň, príde čas a sen tvoj sa splní! —
A to svetlo, páč len, páč, čím diaľ, to viac svitá,
a pred ním v štyri kúty uniká tma zbitá.
Tie steny zarazene, tisícimi zraky
dívajú sa na neho sťa na zázrak dáky, —
dívajú sa i blednú — iste sa ho boja:
on v ich moci pokojný — ony bez pokoja.

Z kútov kosti vykukli i umrlčie hlavy —
zdá sa, že jedna druhej o súdnom dni vraví.
I hady sa hor’ vzpäli — no klesli odrazu:
bo nemožno na slávu hľadieť zemeplazu. —

Tak sníva junák väzeň v čarosvetlom kráži,
bo pokoj, pokoj boží ponad ním tu stráži.
Tieň kríža mu na prsiach, na čele blesk žiari,
rúčky, nôžky krvavé — a úsmev na tvári.
Sem, sem sa poďte dívať, bračekovci moji!
To chvíľka, čo za celý jeden život stojí! —

Tma dvíha sa odboku: ha! stoj ešte málo,
stoj, preboha, veď ešte len čo zasvitalo!
Už sa blíži nečulá — tvár jasnú už kryje,
už tie líčka ostali jak zvädlé ľalie;
ústa zo sna šepocú: Ach, milá, premilá!
kam odchodíš? Beda mne! kam si sa stratila?!
A putá sa ohlása. Vzlietnu mihalnice,
jak v tom svete povestí strážne holubice,
čo dva tajné poklady krídly ukrývali —
i v rose sa strbliecu očiek dva kryštály.
Ich zrak sa tu napnute v tých hrôzach zamára
a v mysli omráčenej Jej čarovná žiara
svieti ešte menisto, ako lúč z oblaka,
ako na mračnom nebi dúha sedmoraká.
Duša kdes’ medzi nebom i peklom zostala,
jak laň, čo ju hadiska moc zraku skovala.
Tam stojí ohromená v zakliatom pokoji;
na zem, to priepasť hrozná, zísť sa dolu bojí,
a do neba vrátiť sa nemá viacej moci:
vtom dvere zarachotia sťa hrom v tichej noci,
a duša tým zronená zaplače — na zemi.
Bo sa pred ňou všetky tie bájsvetov objemy
sťa meteory jasné razom rozstrelili,
len iskry v pamäť padli, do svojej mohyly.
A bárs aj stroskotané, no nie vyhasené —
čakajú tu v tichosti na nové vzkriesenie. —
A kto to v bledom svetle na prahu sa javí,
odliaty jak by v plameň v dlhý plášť krvavý?
„Zhotuj dušu k odchodu! Bije tvá hodina.“
Rečie — mizne, a brána hurtom sa zamkýna.
Tak diabol, keď pre dušu prichodí sľúbenú —
pred ním svetielka, za ním hrmavy sa ženú.

V.

„Zhotuj dušu k odchodu! — kto mi to povedá?“
Chce ruku hor’ zodvihnúť, ale sa mu nedá.
A hlas jeden preletí zimným víchrom cezeň:
„Bols’, Jánošík, voľný, pán; ale si už väzeň!“

Voľnosti, voľnosti, mával som ťa dosti,
a teraz ťa nemám ani za dve hrsti!
Vôľa moja, vôľa, kam si sa podela —
či svetom za letom si mi uletela?
Hoj, lietaj len, lietaj, keď ti taká ďaka,
lenže si vylietaj lepšieho junáka.
Lietaj len, prelietaj nad tie moje hrady,
azda sa tá lipka ešte daraz zmladí —
a keď sa nezmladí, sadni na prút holý,
zaspievaj, zašteboc: boli časy, boli —
zaspievaj a vyleť prosto hor’ do neba:
lebo Boh nestvoril svet tento pre teba!

Zvonia na deň — mne na noc. Oj, srdce, nežiali:
my skoro spať musíme, bo sme skoro vstali!
Spať večne — kto to káže? Boh? — ľudia, tyrani! —
Z polcesty, z sveta môjho, ja ľuďmi vyhnaný!
Oj, ľudia, ľúti ľudia, vy draví šakali!
brať život! skiaď to právo? — či ste ho vy dali?!

Ľudia — hej! ľuďmi radi menujú sa oni,
tí, čo ľudské i božské šliapajú zákony.
Zákon je len jeden u nich, jeden zákon vlčí;
právo v putách — a pravda na hraniciach blčí.
No príde i prísť musí ten bohatier boží,
čo zákon pošliapaný na oltár vyloží;
no príde i prísť musí ten veľký deň súdu —
a za stôl si zasadne pravda môjho ľudu! —
Zomrieť! tak výrok, — dobre, ja chodil po zboji;
ale kto viacej zbíjal, ja, či katia moji?!
Ja chodil po zboji, po tom šírom poli,
aby som zabudol o ťažkej nevoli,
ja chodil po zboji poľanou bezdrahou,
aby som naučil pravde pyšných vrahov;
ja chodil po zboji, za slobodou zlatou,
aby som rozrážal putá svojich bratov.

Sloboda, sloboda, slobodienka moja,
pre teba mne páni šibenice stroja!

Preto, že som ťa schytil, keď ťa psi trhali,
i vyniesol omdletú medzi Tatier skaly,
vlastným dychom ťa choval, na srdci zahrieval
a ťažké tvoje rany slzami polieval:
preto mrieť? — oj, rád zomriem, bos’ sa ty mne, milá,
za to jedným pozrením dávno odmenila.
Znám to prvšie prezrenie, dosiaľ v duši tleje,
keď vzchodiac blysli na mňa dve hviezdy nádeje.
Oj, viem, všetko smrť vezme, len nie tie dva blesky,
tie mi svietiť budú hor’ v ten môj svet nebeský. —

Ha! svitá — koniec! — mrkne — počiatok — kde? aký?
Oj, zbohom, ty svet márny — môj svet nad oblaky! —

VI.

Vejú vetry, vetriská od západnej strany,
kam tie mraky tak letia jak hladní havrani?
Snáď na chraňbu[17] slniečku? čo vy chmáry chcete
slniečko pochovávať? a ono pri svete!
Či by ste ho zaživa chceli v hrob položiť?
Nie! z toho nič nebude — nezomrie, čo má žiť!
Bo, čo ho aj na chvíľku zložíte do jamy:
povstane, vyrúbe sa zlatými šabľami;
a potom do tej jamy — ľahnete vy sami.
Leťte, len leťte, keď vám to pokoja nedá —
ale potom nesteňte: jaj, beda, prebeda! —
A čo to za mrak tiahne cez tie šíre polia?
Čo tie vrany tak liecu, kráču dookola?
To sprievod čierny, dlhý z mesta sa pohýna,
vyprevádza zo sveta nezdarného syna.
Spevu, plaču neslýchať, len čo vietor duje,
a čo drobná rosička z neba poprchuje.

Páč! na čiernom vozíku, v hlbokom dumaní,
to tam junák Jánošík, šuhaj maľovaný.
On v prostriedku sťa víťaz, kolo tváre bledie:
zdá sa, že on to na smrť celý zástup vedie. —
„Modlime sa!“ kňaz vraví. Za koho? „Za teba!“
Nie, otče, ja už idem, za mňa sa netreba —
a tam? Boh dobrý, verím, milostive súdi;
no modlime sa radšej za tých biednych ľudí,
za ľud, za ľud nešťastný, za to chorô dieťa,
žeby abo ožilo, abo šlo zo sveta! —
Pozri ho, jak omdlieva na nevoľnom loži,
pozri tú tvár vpadnutú — či to obraz boží?!
Jarmo jeho kolískou, síňavy[18] ozdobou:
oj čis’ kedy zmiluje ten Pán Boh nad tebou,
ty dieťa utrpenia, zakliato v nevoli?!
Nič viac nevie o svete, iba že ho bolí;
žiť nezná, nebožiatko, a zomrieť nemôže:
čo chceš s ním, zač tie muky, spravodlivý Bože?
Sirota, nezná otca, mater, ani seba:
otvor knihu, môj otče, zaň sa modliť treba!
Modliť! Ešte nie pozde, ešte sú nádeje,
ešte jedna iskierka na dne duše tleje;
a hoc ona malinká, hoc hlboko skrytá:

odkľaj mi ju, môj kňazu, — a svet nový svitá!
I zraky rozpálené zodvihne do neba,
modlí sa, vrúcne modlí — za koho? za seba?
Oj, ľud biedny, oj, ľud môj? ktože ťa zastane?
Ja idem už, ale Ty, všemohúci Pane,
zostaneš s ním, Ty zbav ho! — vzdychajúci volá.
A ľud nemý jak tôňa vlečie sa dokola.
A ľud slepý — nevidí za bieleho rána:
zabíja otca svojho, čo ho zo sna zháňa!

Od šibeníc zavialo, baby sa žehnajú;
na štyroch čiernych stĺpoch havrany krákajú:
„Poď k nám, poď k nám, Janíčko!“ až strach kosti láme —
„Poď k nám, poď k nám, gazdíčko! dávno ťa čakáme!“
A on ide k šibeni pri srdca tichosti,
bo mu duša hovorí: to oltár voľnosti.

VII.

Slnce v zlatej kolíske nad horou umiera,
hlucho, temno na vzchode, jak vprostred cmitera.
Obloha v ťažkom smútku až k zemi sa zhýna
sťa mať biedna nad rakvou jediného syna.
Hory, doly v pokore od Tatier k Dunaju,
nad nimi v šírom kole tam víly ihrajú.
Vprostred kola je hoľa a na holi skalka —
tam si spieva samotná bielych panien kráľka:
nôžky chmára povíja, vlásky zora zláti —
ako biela ľalia, ako božia mati.

Poď, poď, Janík, sokol zlatý,
poď do môjho náručia:
budeme sa milovati
tu, kde nás viac nerozlúčia.

Oj, poď len, poď hore ku mne
z búrok sveta do pokoja:
ej, veď ťa tu pekne, šumne
popristrája milá tvoja!

Tu ťa čaká oblek nový:
pláštik z rosy — moja práca —
tu klobúčik slniečkový
i košieľka z žiar mesiaca.

Tu ťa čaká domček nový,
domček krásny, maľovaný;
dášek na ňom diamantový,
okienečká v štyri strany.

A v tom domku budeme si
žiť jak v raji, sami dvaja:
kol nás večné družíc plesy,
družíc Tatier i Dunaja.

Oj, poď len, poď, sokol zlatý,
poď do môjho do náručia:
budeme sa milovati
tu, kde nás viac nerozlúčia!

Tak spieva. Spevy hrajú ponad oblakami —
a on vstred černovojska pod šibenicami;
tam na tom hroznom vŕšku, na prahu dvoch svetov —
nebo nad ním vysoké — svet nízky pod pätou —
stojí neohrožený so zrakom upretým,
stojí junák Jánošík — jak dakedy predtým,
keď tú svoju družinu prezeral pred bojom,
tú, čo žila, mrela v ňom jak hrom v blesku svojom;
rúčky tak založené v zelenej košieľki,
i ten istý klobúčik i pierko tak celky,
i tá dumka na tvári i tá žiara v oku,
všetko tak — len palošík chýba mu pri boku.
Len keď hlas známy: „Velej“ zaznie tam od lesa,
„Velej! smrť abo voľnosť! Bratia, nedajme sa!“
On stojí jak by kameň, rúčky nepohnuté,
na pozdrav bratov vrelý posiela — vzdychnutie.
Vzdychnutie sťa by bralo mŕtvo sa ozvalo;
no, všetko to, ach! všetko, čo mu zostalo.
Bo účty jeho s týmto svetom uzavreté,
čuvstvo drieme a myseľ kdesi v druhom svete.
Tam, tam, v tom svete peknom, kde nebo tak nízko,
kde srdce, vrúcno srdce ku srdcu tak blízko:
v svete zašlej mladosti. Tu ligotné chvíle
oblietli ho dokola sťa zlaté motýle.
A on, znovuzrodený v malého šuhaja,
tiahne s nimi slávnostne do rodného kraja.

Páč! už ho z diaľky víta jasnočelá hoľa,
tu z vŕšku naň kostolík tajným hlasom volá,
tam za ním rodná rieka túžobne narieka;
zo dvoch strán ho zelené kopce objímajú,
zo dvoch strán háje za ním ľúbosťou vzdychajú,
lúčina mu chodníček ku dedine kvetí:
vitaj, vitaj, Janíček! bežia k nemu deti;
pred domom mať, rodina i celý svet známy
obhŕkli ho dokola: vitaj medzi nami!
Blízko, diaľno — to všetko ku nemu sa ženie,
ľúbaniu a vítaniu konca-kraja nenie.
Akoby práve teraz vracal sa zo školy,
nestihne ani vetiť: Bodaj zdravy boli!
Len v šír tá duša mladá ramená rozloží
i pritisne na srdce celučký svet boží.
No sotvy jak tá včielka primrie na list sladký,
sotvy usne jak dieťa na prsiach svej matky:

už ruky hadovitej dotknutie studené
prebúdza ho, i z raja naveky vyženie.

Už je hore. — Ešte raz zrak na hory hodí —
hej, na hory, na hory, na ten svet slobody!
Kraju môj, bájny kraju i spevu i sily,
kde košelečky tkajú bohatierom víly,
spevcov zlaté rusalky z nadzemských vôd poja:
oj, kde máš v svete páru, ty krásna vlasť moja!
Hory, tie čierne hory, ťažko zastenali,
on ticho hľadí na ne, nesmúti, nežiali;
bo ich pamäť jak lampa čarovná pozláti,
i oblieka v slnkové starodávne šaty.
A on v tých svetoch bájnych sám seba pozerá,
pozerá sa sťa slnko nad morom zvečera.
Na šabli vyštrbenej junák podopretý
díva sa tam z troch kopcov na tie rodné svety.

Z vojny ide syn ľudu po víťaznom boji
a tu ešte boj jeden v duši jeho stojí.
Dole — sedliačik orie, na nevlastnom poli,
a hore — ohník horí na Kráľovej holi.
Čože? kamže? či plúžiť to nevlastné pole,
či po horách si chodiť s chlapci dobrej vôle? —
No nehľadí on dlho po nevoľnom poli:
ta letí orol mladý medzi tie sokoly!
Pri vatre gajdy hučia, v skoku sú chlapiská,
v ruke pohár a v druhej valaška sa blýska:
„Hore hu! nič to preto, že sme my chudobní,
hoc sme i chudobní, ale chlapci hodní!
Hore hu! nič to zato, že sa biedne máme:
naša dobrá vôľa i tú biedu zláme!“ —

A s tou švárnou družinou chodí on po horách
pri slnci a mesiaci, pri hviezdach i zorách;
chodí si on sťa vietor bez dráhy, bez cesty,
strachy pred ním a za ním báječné povesti.
Nad biedou utisnutou poslom božím vstáva,
kvetom skvitá krvavým na rumišti práva.
To na Holi boj bije, samučičký samý,
boj bije junák smelý s troma stolicami.[19]
To na Kriváni stojí, dušu v túžbach kojí,
pozerá orla v letu pri slnka východe —
i spieva si piesenku o zlatej slobode.

To dumku šuhaj dumá v Prosiečnej doline,
dumá, či to zakliaťa predsa raz pominie.
A všetky tie obrazy taks' milo naň smejú,
že znovu v ňom vzbudili usnutú nádeju.

Hoj, a duša ešte raz do nich sa pristrojí,
jak bohatier napokon do čarovných zbrojí,
a po nej sa rozleje sila nevystihlá;
cíti, že by ramenom zem do neba zdvihla.
A vtom kňaz povie: „Amen!“ — Jaj, Bože nad nami! —
Hmla zašla — a Jánošík víta sa s vílami.
Tri ráz od hôr zablysne, tri zhučia výstrely:
oj! časy naše, časy, kam ste sa podeli?!

A tým poľom — či to hmla, či šatka belavá?
či to vietor, či dakto „Stojte!“ vyvoláva? — —
„Stojte! tu list s pečaťou od Jeho Jasnosti!“
Pozde, pozde, už sa on nevráti z večnosti.
Pozde, pozde dobehli cisárske patenty:[20]
nedá Janík za seba štyri regimenty!

Ľud okolo šibene — sťa mŕtva skalina —
nevzdychne, nezaplače, pästí nezatína.
Ide domov — pomaly — ale dák z nechuti,
čo krok zrobí, to stane, to hlavou pokrúti;
čím diaľ ide, tým mu viac čosi srdce zviera,
dač sa v duši ozýva: Jánošík zomiera!
A to srdca zvieranie viacej neprestane
a hlas ten bude volať na zmŕtvych povstanie,
prebije sa cez prsia, cez hory, cez lesy —
bude volať do všech strán: Janíčko! kdeže si?!

VIII.

Hmlisté, pošmúrne nebo nad Tatrou, Dunajom.
Tak je dáko otupno tým slovenským krajom,
jak zakliatou krajinou. Zem jak by dusená,
sťa žena pri pôrode; len stená a stená
a plod vydať nemôže. Už vŕšky skopneli,
utopili Morenu o Smrtnej nedeli,[21]
roznosili už deti prvšie jarné púčky,
už dávno zakukali po hájoch kukučky —
a jará nechyrovať. Prešlo i Vzkriesenie
a ešte horou-dolou nič sa nezelenie.
Hora v puku, pole v kle utúleno drieme
a ľudia von oblokom na tie holé zeme
zrakmi beznádejnými nemo pozerajú —
s rukami zloženými, čo bude, čakajú.

Staré baby pri peci trímu tajné rady,
spomnú Janka i jeho zakliate poklady.
Vraj, vidno ich presúšať, keď sa mesiac noví,
aj dostať ich, vraj, možno; len ten kvet jánový,
čo poklady otvára, z nich zlého vyháňa,
čo kvitne o polnoci na svätého Jána —
ten dostať: to tajomstvo, čo ešte neznáme —
na čom si dosiaľ ten svet darmo hlavu láme.
Spomnú i pás, košieľku, čo mu dali víly,
i valašku, čo mala za sto chlapov sily.
Bola, vraj, tá už siedme dvere ťať začala,
ale vtedy on skonal a ona — skapala.

Všetko to s ním zaniklo, i tá jeho milá,
i tá švárna družina, čo si s ním chodila;
len tie pusté chodníčky, čo po nich zostali,
a tie mená vyťaté na tatranské skaly. —
Napokon ešte prídu na tie mrcha časy,
a tu sa jedna stará kdes’ z kúta ohlási —
to sa krížom všetkými svätými zaklína:
že týmto pľuštiam, lejám, len on, vraj, príčina;
bo že on ver’ neumrel, že ho rodné víly
čarodejníckym prútom k životu vrátili.
A ma svoje dve oči že ho raz videla
v búrke na draku letieť sťa by jasná strela.
A bohzná čo si všetko nenarozprávajú

o divoch, čo sa stali a čo sa stať majú.

Šuhaji zas nespustia oka z tamtej strany,
kde zašiel dobrý junák, Janík maľovaný.
Pozerajú túžobne, čo sa to tam deje,
ale tam nič nevídať, len leje a leje.
Len ten, kto sa v to vezme, kto bližšie pristúpi,
ten vidí bielych panien veliké zástupy;
ten vidí, o čom ani nesnívajú ľudie:
ten vidí svojím okom, čo len ešte bude.

IX.

(Zjavenie.)
RUSALKY:
Kukala kukučka z zeleného bučka,
sedem ráz skukala — sedem rôčkov dala.
Janíčko, Janko náš, biele už líčka máš,
jasné už očká máš, zlaté už vlásky máš;
sedem rôčkov míňa: pôjdeme na sobáš.
VÍLY:
Bude svadba, bude, pamätajte, ľudie,
akej viac nebude, kým svet svetom bude!
RUSALKY:
Prídu naši, prídu vaši —
bude sobáš nad sobáši.
Bieli orli svadobníci
a sokolí domeníci;[22]
biele víly, to družice,
zlaté panny, tanečnice.
Príde mesiac jasnočelý,
bude družbom na veselí;
príde slnko v koči zlatom,
bude naším starým svatom;
prídu svatky i svatovie,
drobné hviezdy diamantovie.
Hrať nám budú hrmavice,
strieľať, trúbiť hrom s víchrami,
výskať, spievať fujavice.
CHÓR:
Bude svadba nad svadbami.
VÍLY:
Už zváč chodí, už zváč lieta
od kraj sveta do kraj sveta,
od hviezdičky do hviezdičky,
od bračeka do sestričky.
CHÓR:
Páľte, trúbte, hrom s víchrami:
nech je svadba nad svadbami!
KRÁĽKA:

Pozrite len, biele deti,
či to už deň Slávy[23] svitá?
Jajže, Bože! družba letí

a ja ešte nezavitá!
Sem tie kvety, biele deti,
sem tie ruže i ľalie —
pokým družba sem doletí,
nech mi parta čielko vije.
Pozrite len, už na hore
blýska svatov vozík zlatý;
sestry! vstáva zem i more!
oblečte ma v biele šaty!
Čujte, čujte, biele deti,
čo to za šum z každej strany:
to rodina naša letí,
otvárajte zlaté brány!
CHÓR:
Páľte, trúbte, hrom s víchrami:
nech je svadba nad svadbami!
DRUŽICE:
Pôjdeme my na ten sobáš
v žiare slnka, v hromov hluku,
ponad svetom, Janík, podáš
bielej kráľke pravú ruku.
Zaznie pieseň oslávenia,
rozlejú sa zemou zore;
svet zlý padne na kolená —
a národ náš vstane hore!
TANEČNICE:
Hurá, sestry! hromy hudú:
Boli časy, ešte budú!
Hurá, sestry! sem sa v kolá:
razom! cez dva póly zeme —
že zem s nebom dookola
jasnou dúhou zavijeme!
SVADOBNÍCI:
Už sa rojí sbor nebeský
svadobníkov, domeníkov,
po dva víchry, po dva blesky
zapriahajú do vozíkov.
A na dvore, šírom dvore
stojí, hrabe tátoš biely:
hore sa naň, junák, hore!
do rúk paloš z jasnej strely!
Hor' sa, šuhaj nad šuhaja,
hor' na koňa! My za tebou
poletíme — hoja, hoja!

šírym svetom, kde nik nebou!
Poletíme cez tri svety,
mliečnou cestou, hore, dolu;
sprevodíme — kvet nad kvety —
mladú našu k Slávy stolu.
DOMENÍCI:
Vyjde pred dom dobrá mati
i požehná párik mladý,
otvorí im svet odkliaty —
šíre dvory, zlaté hrady…
SVAT:
Napred, napred! čas uchodí:
nech sa začnú Slávy hody!
DRUŽBA:
Už je panna ovenčená,
páľte, trúbte, hrom s víchrami,
už je brána otvorená:
nech je svadba nad svadbami! —
Už hromy zahrmeli — hrom striasa horami
a všetko ozýva sa sedem krajinami:
Nech je svadba nad svadbami!

Poznámky

[1] onuca — kus látky na ovinutie chodidla pred obutím sa, kedysi používanej ako ponožka

[2] jarmo — drevená konštrukcia na zapriahanie dobytka, obyčajne volov

[3] drus — druh, priateľ

[4] povojník — plátený pás, ktorým sa preväzovala perinka s dieťaťom

[5] karabín — kratšia, ľahká puška

[6] dolomán — dlhší mužský kabát zdobený šnúrami

[7] anglia — anglické súkno, v ľudovej slovesnosti obyčajne červené

[8] paloš — šabľa, meč

[9] nemec — tu vo význame cudzí

[10] kila — objemová miera, približne 50 litrov

[11] báň — rúbanisko

[12] cent — stará hmotnostná jednotka, asi 60 kg

[13] činčier — puto

[14] osenie — siatina, mladé obilie ešte bez klasov

[15] parta — ozdobný veniec, čelenka nevesty

[16] poklad — tu dary, ktoré boli zložené pre nevestu

[17] chraňba — pohreb

[18] síňavy — modriny

[19] stolica — župa

[20] patent — nariadenie panovníka

[21] Morena — bohyňa smrti u pohanských Slovanov. (Vynášanie Moreny konalo sa na jar — keď odchodí zima — smrť — a prichodí jar — život).

[22] domeníci — svadobčania z nevestinej strany, ktorí v sprievode a s hudbou idú „na dom“, to znamená na návštevu do ženíchovho domu, kde bola odvezená nevesta

[23] Sláva — Matka Sláva ako personifikácia Slovanstva